

ALGIMANTAS

PRAKALBA

Apie mūsų praeitę mūsų seniai proseniai beveik jokių žinių neužliko. Tiesa, randasi ten kokia tai lietuviška kronika, sustatyta rasi Vytauto laikuose, bet apie tą kroniką kaip lenkai, taip rusai, taip ir vokiečiai nušneka, būtin ji niekam neverta, būtin ji melas...

Melas ar ne melas?

Jeigu būtų dasekta, jog ta kronika iš tikro rašyta Vytauto laikuose, jeigu būtų dasekta, jog ta kronika rašyta su Vytauto žinia, ypač jeigu būtų žinoma, jog tą kroniką nors skaitė Vytautas, – tai mes galėtume sakyti, jog joje yra gryna teisybė. – Vytautas nebūtų praleidęs jokį melą. Bet dabar galime remtis tik ant svetimų istorikų žodžių, o tie istorikai kiekvieną savo melą išduoda už „šventą teisybę“. Per tai užsitikėti ant jų žodžių jau suvis negalima.

Melas ar ne melas ta Lietuviška kronika?

Jeigu ją rašė Lietuvoje ir jeigu ją rašė lietuvis, tai gali mislyti*, jog tai ne melas, tikrai teisybė surašyta yra Lietuviškoje kronikoje. Tiesa, faktai iš jos paimti suvis prieštarauja faktams, užrašytiems lenkiškose, rusiškose ir vokiškose kronikose, bet tai nieko dar neženkina.

Rusiškose kronikose randasi žinia, jog būtin lietuviškų kunigaikščių veislė paėjo iš Polocko kunigaikščių veislės (iš rusiškų kunigaikščių, einančių nuo Riuriko).

Palyginant su šitąja žinia randasi labai navatna** Lietuviškoje kronikoje. Taip tenai pasakyta, jog Mingaila, Lietuvos kunigaikštis, apie 1183 metus norėjo užkariauti Pskovą (Plėšikavą) dėl savo jaunesnio sūnaus Ginvilos. Toliau randame žinią, jog apie 1186 metus Mingaila užkariavo Ginvilai Polocką. Ginvila valdė ne tikai Polocku, bet ir kitais gardais. Be to, jisai sukūrė pilę Aršią, kurioje ir numirė. Ginvilos sūnus Borisas buvo Polocko kunigaikščiu. Boriso sūnus Rogvolodas (Ragvaldis), ant krikšto užvadintas Vosylium, turėjo sūnų Glebą (Globj) ir dukterį Praksedą. Šita duktė mirė Ryme*** ir pripažinta už šventą. Ir taip, kaip matome, ir Lietuviška kronika beveik tą patį pasakoja, ką ir rusiška, jog tarp Polocko ir Lietuvos kunigaikščių buvo giminysta. Jeigu katra iš tų kronikų meluoja, tai katra? Prasčiausias lietuvis laiko už didelę sau gėdą ką nors pameluoti. Kroniką rašė ne prastas lietuvis, tikrai mokytas, dėl to ir klausimo negali būti, jog rašydamas nenorėjo meluoti.

Rusiškas kronikas kas rašė? Ruskiai. Ką rašo aršus rusiškas patriotas Antanavičia apie rusų kronikose paduotas žinias? Rašo, jog jas falšuota atsakomai politiškam rusų reikalui. Dabar paklauskime, katros kronikos sumeluotos? ar mūsų, ar rusų?

Ir taip, laikydamiesi Lietuviškos kronikos, būsime vis tik arčiau teisybės, nei žiūrėdami ant kronikų kitų šalių, ypač artimų, kurios nuo amžių tikėjosi melu tai šį, tai tą išviloti iš lietuvių.

Aš čion nemisliju polemizavoti su minėtų tautų istorikais; nemisliju teipogi čionai rašyti istorišką monografiją. Aš užsikėsiu čionai nubrėžti paveikslėlį mūsų praeities, kaip ta praeitis atspiešė mano vaidentuvėje*. Galbūt jog čionai rasis ir tūli istoriškai faktai klaidžiai paduoti; galbūt jog rasis nemažai ir kitų netobulumų, bet tai jau kitas dalykas. Čion ne istorija, tikrai apysaka – ant istoriško pastovio parašyta. Jeigu ji negera, negerai parašyta, susimildami, parašykite geriau! Išverskite viršun visas mano klaidas! Tegul nesilieka nė viena iš jų! Tikrai gražiai padarykite, tikrai akyvai, kad skaitytojas su

* Manyti, galvoti. (Čia ir toliau paaiškinimai redaktorės.)

** Keista.

*** Romoje.

* Vaizduotėje.

noru griebtūsi už skaitymo.

Ne tame svarbumas, jog mano darbas niekam nevertas, tiktai tame, jog nėra kam dirbti. Aš ir pats žinau apie vertastį savo darbo, bet ką padarysi, jog dėl geresnio daugumo trunka, o ypač, jog trunka gabumo.

I UŽPULTIS

Tarpu Kirsnos kaimo ir pilės ant pievos vyrai ritinį mušė, mergos – vienos susėdusios šnabždenosi, kitos, iš lėto niūniuodamos, vainikus pynė iš žydinčių žolynų. Maži vaikai ėjo vanagu, blezdingą šoko, o radosi ir labiau išdykę, kurie katinais eidami vieni kitus per dilgyną ar per balaitę pertraukti taikė, pakeldami juokus ir tarpe užaugusių žmonių. Čion ir moters, su pridengtomis galvomis tai gobtuvais, tai skepetomis, sėdėjo pavėsyje. Netoli nuo moterių tėvai šeimynų, lietus vyrai, ant lygumėlės paunksnyje plačiai iškerojusios liepos susėdę ir sugulę ant vejų, teiravosi apie namų darbus ir viešus reikalus. Po kita liepa seniai žili šnekučiavosi, kretendami žilomis galvomis, minėdami savo jaunystę: gėrėjosi vaikais, anūkais. O kelios bačkelės, pavestos jų globai, aptaisytos šiaudais, kvėpė midum, kvėpė alum ir gardžia gira.

Nuo šito šventadieniškai besibovijančio** pulko skyrėsi trys vyrai. Nekvietė jų pas save nė vieno ūgio vyrai, nė seniai. Mergos, patėmijusios*** besiartinančius prie savęs šituos vyrus, šnairuodamos traukėsi į šalį. Ir stovėjo per tai visi trys jie nuošaliai, mėtydami piktus pažvilgius ant kaimynų.

– Mamule! kodėl šitų vyrų niekas į krūvą nepriima? – klausinėjo vaikas motinos.

– Dėl to, vaikelai, jog jie visi – trys piktadėjai. Ot, šitas baltplaukis ir kiaulakis su lašuotu veidu, tai žirgų vagis; tamsus, juodplaukis – tai plėšikas, o ans trečias, plačianosis, su perskelta lūpa, tai pasakoja, būtin savo tėvą pasmaugęs.

Vaikas išgąsdintomis akutėmis dėbtelėjo ant trijų vyrų ir užlindo už motinos.

Lengviais atdūšiais pūtė pietų vėjas, nešdamas laukų kvapsnis. Palengva svyravo žolynų žiedai ir smilgų rusvos šluotaitės lingavo. Iš lėto ošė medžiai, plezdėjo lapeliais. Ore judrios blezdingos narstė, liumpavo cypsėdami dagiliai, ir vyturiai čiurkšdami tai kilo aukštyn į padangę, tai leidosi žemyn ant dirvos. Ir ant visko krito tiško karšti spinduliai saulės, norint ir apmašinti ūkais. Krito jie ir ant tamsių, senų bokštų pilės, ir ant liepų pilėje, ir ant triobų, ir ant medžių mirgėjo. Tiško jie ir ant peteliškių ir visokių vabalų, dūzgiančių po pievą. Žėrėjo jie žieduose, liūliavo ir vilnyse rugių, nokstančių ant kalno.

Iš girios keleliu tame tarpe pasirodė beeinančiu du vyru. Vienas gana jau senas, prožilis, antras – vyras pačiame smagume amžiaus. Senis nešėsi kankles. Užmatė juodu, sujudėjo nuo pievos visi žmonės, ir seni, ir jauni.

– Mergos! vyrai! kelkite! – šaukė iš pulko vyrų balsas jauno vaikino ir pridėjo:

Kelkit, vyrai pentinuoti,
Šokit, mergos pakalkiuotos,
Ir jūs, jaunos, gražios marčios,
Ir jūs, senės, – rūgščios, karčios.

Apdainuojamos senės ėmė pūryti* ant vaikino ir grasyti jam. Per atsargumą tas bėgdamas toliau nuo bobų pulko baigė savo dainą:

Vaikai maži,
Diedai seni,
Stokit visi valksna** viena.

** Pramogaujančio.

*** Pastebėjusios.

* Pykti, bartis.

** Eile.

Kelkit urmu,
Kaip iš dūmų,
Štai dainorius jau ateina.

- Jau vis ką nors išmislys tas Domeika! – pratarė suaugęs jau vyras.
- Bile tiktai išmislas būtų gražus, Luiši, – atvertė kitas.
- Bile nevogtų kaip Bindokas, – pridėjo trečias.

O tame tarpe prie pulko žmonių iš lėto artinosi ir dainorius su savo bendru. Pulkelis nepakantrių vaikų, kaip pulkas lakių žvirblių, da per geras varsnas pasileido patikti visų geidžiamą dainorių, ir linksma gauja apspito jį aplinkui.

Linkon dainoriaus ėjo ir Domeika, nesiliaudamas ir naują dainą dainuodamas:

Visi mane bara,
Visi mane varo,
Visi mane, vargdienėlj, uja ir nekenčia.

Linksmas pažvilgys akių, traškaus pavyzdžio veidas su linksmu nusišypsojimu ant raudonų lūpų prieštaravo jau pats per save vaikino žodžiams. O apsiėjimas ir ypač. Ėjo vaikinai pašokėdamas ir, linksmi kojomis mėtydamas, prisiartino prie dainiaus, o paskui jį lėkė juokai ir linksmi patėmijimai:

- Tikras vargdienis!
- Kur ne vargdienis, ant vietos nenustygsta.
- O iš kur jis čion toks atsirado?
- Ten kur tai nuo Alytaus – į svečius atkeliavo. Jaunas, meilus ir labai linksmas vyrukas, – patėmijo senyvas žmogus.

Tokie balsai lydėjo einantį vaikina. O tame tarpe kiti balsai, ypač mergų, šaukė į dainorių kreipdamiesi:

- Sereikėli, užskambinki linksmą!
- Naują, Sereikėli! – prašė kiti.
- Duokite jau, jūs nuobradai, nors kveptelti žmogui! – sutrėmė dainoriaus bendras.
- Tegul! Aš nepailsau! – atsakė ant šito senis ir, pasirinkęs paunksnyje liepos sau vietą, atsisėdo ant vejų, paguldęs kankles ant kelių.

Užskambėjo smagi blezdingos daina, sujudindama ir senus, ir jaunus. Pakilę nuo pievos jauni šoko, narstė kaip tikros blezdingos. Seniai n'iškęsdami nors trepsėjo, O dainorius žaidė ir žaidė vis naujus straipsnius į dainą įdėdamas, vieną gražesnę už kitą. Pabaigus blezdingą, mergos užsimanė prašyti džigūną paskambinti. Vyras išsiprašė kardų šokį, vienok ant galo pailso ir jaunų kojos.

Davęs truputį pasiilsėti pirštam, senis užskambino kitus šokius ir dainas. Atsirado dabar ir antros kanklės šalia senio, kurios pritarė jam dainose. Kelios trivaunesnės poros jaunųjų sklaidė da po pievą, bet, kaip matyti, pailso ir jos. Pailso ant galo ir Sereikos pirštai, ir jis padėjo kankles šalia savęs.

- Sereika! – šaukė užtėmiję tai seniai. – Eikie šę pas mus.
- Šen prie alaus!! – gaudė viliodama prie savęs kita minia svieta*.
- Prie mūsų! – rėkė žmonės iš kitos šalies.

Kol kiti šaukė, du seniu, paėmusiu Sereiką už pažastų, nusivedė pas save, prie bačkelės midaus. Netrukus ties šita bačkele susirinko beveik visas vyrų pulkas, tiktai kaip kur retas iš jaunesniųjų įsimaišė į moterų būrelius neva dėl pašnekos. Buvo ir tokie, kaip va Rėklių Lakišius, ką, nutilus senio kanklėm, bandė ant savųjų tų pačias dainas suvadžioti, kurias ir senis žaidė. Žinomas dalykas, jog toli jam buvo sulyg Sereikai, bet radosi ir tokios mergos, kaip Kandibų Žvaigždonė, praminta Šlapona, kuri gaikščiodama gyrė Lakišiaus žaidimą.

– Ugi kaip gražiai! Ugi kaip patogiai žaido! Daug geriau nė senis Sereika! Ką tas Sereika! Jam tik atbulines žaisti.

* Čia: žmonių.

Midus su alum visur kėlė ir garsino kalbas. Ir vienoje, ir kitoje vietoje neužilgo atsiliepė jau ir dainos. Turbūt balsai dainų ant galo paskatino pakilti ir Sereiką nuo bačkelės midaus, nors ir tramdė jį seniai.

Grįždamas senis prie kanklių su atsidėjimu klausė Lakišiaus žaidimo. Net sustojo senis ties būreliu mergų. O tas, turbūt nesitikėdamas tokio klausytojo, kad žaidė tai žaidė, nuolat iškreipdamas dainas senio, ir iškreipdamas kai kada suvis nelemtai. Senis tokiose vietose tiktai galva kratė. Ant galo viena iš mergų kumštelėjo Lakišių, pamerkdama akimis ant Sereikos.

– Tai matai, tėvuli, ir aš bandau žaisti, – lyg užkaitęs atsiliepė Lakišius, užžvelgęs senį. – Tiktai matai, tamista, ne visados teip gerai aš suvedu kaip sveikas. Tu, tėvuli, jeigu ir iškreipi dainos balsą, tai teip kaip tai navatnai, saviškai, gražiai... O aš pabandau, – kaip kada neva nei šio, nei to, o kaip kada šuožin kas išeina.

Senis vietoje atsakymo palingavo tiktai galva.

– Tėvuli! Kaip tu padarai tai, jog pas tavo visados puikios dainos išeina? – kalbino toliau senį Lakišius. – Aš tartum nesigailiu nė pirštų, nė nieko, kad išmokčiau... Čion, kaip matau, man trūksta lyg ko nors, ko aš nesuprantu ir nemoku. Pamokyki mane, tėvuli!

Senis neatsakė ir dabar nieko, tiktai, paėmęs kankles į rankas, užskambino.

Pasklido dabar suvis skirta gaida; gaida ori, patogi, kuriai senis ėmė pritarti žodžiais. Nebuvo tai vienok giesmė dabartinių gadynių** nė panaši ant jos. Buvo tai suvis ypatinga daina. Giedojo senis skambindamas ant kanklių:

„Kaip iš kviečio šiaudelių pratusios rankos pynę nupina, kaip mokyta merga iš siūlų staklėse rašytus rinktinius suvedžioja, teip ir iš balsų, skambančių ore, dainorius sudeda dainas ir sukrauja širdyje. Laukstu vienok dainoms širdyje kaip laukstu saulės spinduliam už debesėlio. Jos veržiasi per lūpas dainoriaus ant karštų spindulių saulės, ant sidabrinės šviesos mėnulio. Ir dreba jos mielai, drauge su spinduliais laidos, ir sklinda tamsios nakties slaptose. Dainas gaudo laukuose javai, lankose žolės ir aukšti upių krantai, giriose medžiai kasoti, kalnuose kalnai aukšti. Bet daugiausiai giesmių ir dainų medžiuose senų kapų lieka. Tiktai čionai tos dainos į raudas pavirsta. Paklausykie, kaip liūdnai ošia senų kapų medžiai!“

– Nori, vaikeli, būti dainorium, tai klausyki prigimimo dainas ir krauki širdyje. Klausyki senų senovių aidus, ką tvoskia nuo mūsų žemės, prosenių jausmus pajauski, ir krauki viską širdyje, jeigu ten randasi vieta dėl labo. Glūdumuose girių, skarduose upių, ant senų kapų mūsų prosenių liūdi užkeikti dainų balsai. Nuo tenai juosius imki, o būsi dainorium. Žmogus dainorium tavo neišmokys.

Nutilo senis, apmalšo ir kanklių balsai. Kanklės iš lėto skambėjo, tartum aidai tolimų giesmių. Gaida sekė gaidą, kaip debesėlis padangėję debesėlį seka.

– Tai apie Mildą daina, – pratarė vienas balsas iš aplinkui esančių.

– Garsiau, tėvuli! Garsiau! – sušuko kiti. Senis ant sykio tartum pabudo, rankos aštriau užgavo kankles, ir pakilo naujos dainos balsas, pritiriamas žodžiais:

– Surinko Kaunis pabertas dainas iš laukų ir girių, surinko iš lankų ir klonių ir lėkštų pakalnių...

– Už ginklų! Už ginklų! Gudai užpuolė! – užriko nežmogišku balsu iš tolo da nuo pilės bėgdamas žmogus.

Balsas jo prasimušė per balsus stygų ir sujudino svietą. Vienoje akimirkoje išvaizda apielinkio persimainė. Vieni žmonės puolėsi į kaimą su riksmu, kiti šoko į girias.

Ant pilės kuoro degė ugnys, duodamos gandą pavojaus visai apygardai.

– Gelbėkite mano vaikelius! gelbėkite! – rėkė jauna moteriškė, bėgdama su kūdikiu ant rankų į girią. Paskui ją iš sykio pasileido bėgti pora mažiutėlių vaikų, bet menkų pajiegy ne antilgo tesėjo. Motina tiktai suriko, pamačiusi atsilikusius vaikus. Ant akimirkos sustojo, kaip ir norėdama pultis prie jų, bet antroje akimirkoje jau panėrė girioje su kūdikiu.

Tame tarpe Domeika, nors ir jaunas vaikinai, vienok stiprus, sugriebė likusius moteriškės vaikus ant rankų ir pasileido paskui motiną į girią.

** Laikų.

Nuo pietų šalies dundėjo žemė. Pulkas nedidelis raito svieto, pasirėdžiusio* sūdaviškai, skriejo kaip žirgas iškerta į pilę. Paskui jį kaip marių vilnie lėkė platus, ilgas svetimų raitelių pulkas. Po valandėlei savųjų pulkas įsprūdo į pilę, o svetimųjų pulkas kaip smakas** plačiais raitelių rinčiais apsupo užsidariusią pilę ir pasklydo po jos apygardą. Riksmas, dūmai pasirodė ten, kur svietas iki šiol ramiai linksminosi. Kas spėjo, sprūdo į pelkes, į girias įpuolė; kas nespėjo, žuvo po kardu ar ėjo verguven.

Ant pilės sienų plovėsi piktai. Reti pilės apgynėjai žuvo, gindami ją iki paskutinajai. Bet skaitlius*** darė savo. Viens po vienam žuvo apgynėjai. Ir tą pačią vakarą, tiesa, jau temstant, bet vis tik įsiveržė užpuolikai į pilę.

Ant rytojaus, brėkstant šviesai, po rusančius dar kaimo degėsius gūglinėjo du vyru iš tų trijų, kurių vakar kaimiečiai nenorėjo priimti į savo draugystę. Lašuotas baltplaukis, kaip dvidešimties metų ūgio, pastyrinęs savo mažas aštrias akis, žiūrėjo stamantriai į rusančius triobų sienojus. Balti plaukai, balti skruostai, balti blakstienai, trumpa nosis, gana plati, ir storos lūpos su margu, laštuotu veidu pridavė šitam vyrui išvaizdą baltos kiaulės, ir tai su purvinu snukiu. Išvaizdą šitą dar stiprino nemeigusis mažų kiauliškų akių pažvilgis. Jo bendras savo išveizda panėšėjo į kitą žvėrį. Bet čion, man rodos, reikia aptarti šitą palyginimą žmonių su žvėrimis. – Pirmiausiai turiu pasakyti, jog aš čionai nemisliju išvesti visą menažeriją. Antra, nenoriu sakyti, kaip tai daro kiti, būtin kiekvienas žmogus panėši į kokį nors sutvėrimą, ypač į žvėrį. Kada žiūri į daugumą žmonių, tai pirmas įspūdis ne žvėrį atneša ant mislių. Ne! Vidutinis žmogus žmogų ir primena, kito žmogaus paveikslą sukelia galvoje. Tiktai reti, išsiskyre žmonių paveikslai žvėris primena. Tankiai vienok ir dėl tokių žmogystų, kad panėšėtų į žvėrį, reikia dar ko nors, tai ypatingo krustelėjimo, tai balso. Ot kaip šitam juodplaukiui, antram iš dviejų vyrų, gana nusišypsoti, kad iš tarpo lūpų blyksteltų balti drūti dantys, – kad jo tamsios burnos paveikslas pasidarytų panašum į pikto šuns snukį, kad tas griebia iš pasalų kąsti.

Šitas juodplaukis nurodė truputį vyresniu už baltplaukį, bet po teisybei jiedu abu galėjo būti vienu metų.

– Na tegul dabar pasivalchioja po girias! – kalbėjo tyčiodamasi baltplaukis. – Ot tai smagi nakvynė jiems buvo ir plačios gryčios su žvaigždėtomis lubomis.

– Aš eidamas pro pilę mačiau levonus šykštuolio Riaubos ir pagyro Putros. Dabar jau tie nesigirs ir nemandraus! – pridėjo piktai šyptelėjęs juodplaukis.

Truputį patylėjęs, prašneko vėl baltplaukis:

– Ar žinai ką, Siauruti, aš mislijau, jog man bus ant širdies daug linksmiau, kada visiem šitiem, mane niekinusiem, atkeršysiu... O dabar, kada atkeršijau, nejaučiu jokios linksmybės. Visai beveik priešingai, sakant po teisybei. Lyg pikta, lyg neramu... ir taip nemiela, jog aš seniai jau taip prastai nejaučiau.

– Tai tu uždegei kaimą?

– Koks tu mažas! Ar tai tu mislijai, jog jį uždegė Aršiojo pulkas?.. Uždegs! Jis paėmė pilį, tai jo ir pilis, ir apygardė, ir svietas apygardės su jo turtu.

– Ir diegas gi tu!

Dvi šitiedvi ypati tai drauge gūglinėjo po rusantį kaimą, tai skyrėsi ir kiekviena šnipinėjo po skirtų namų vietą, iš reto kišdami tūlą radinį į kišenių.

Baltplaukis buvo visą laiką ant atsargos, ir kada ėmė gerai švisti, jisai patėmijo, jog pagirėje pasirodė lyg kokios ten žmogystos. Patėmijęs atsargiai ir iš tyko nusileido jisai į kitą šalį kalvos ir pasilenkęs galvatrukčiais nukuitė į girią.

Pagiryje pasirodė kitoje pusėje žmogystų da daugiau dabar. Jos kaip ir susitarusios ėmė dabar trauktis į kaimo vietą.

Juodplaukis vyras, pakėlęs galvą nuo rusančios aslos vienu namų, kad pasigirtų rastu radiniu savo kiaulapaveikslui bendrui, pamatė ne bendrą, tiktai ateinantį pulką kaimynų. Keikdamas pasileido jisai bėgti.

* Apsirengusio.

** Slibinas.

*** Skaičius.

– Ot, kad ir velniai tą prakeiktą Bindoką! Pats nubėgo, nepersergėjęs mane, tyčiomis, bjaurybė, kad čionai mane žmonės užtikytų!

O žmonės užėjo ant kalno, pastovėjo, žiūrėdami ant sudegusių triobų kaimo, ir palengva nusivedė linkon jų.

Praslinkus valandai, rusančiame kaime susirinko į dešimtį žmonių. Pavaikščioję po kaimo vietą, turbūt susitarę patraukė į pilę, ar tai pasiskųstų, ar pagalbos ieškotų.

Bet jeigu žmonės nelinksmi į pilę ėjo, tai po valandėlei da liūdnesni iš jos grįžo atgal. Sutikdamas juos ant sušilusio ir putoto žirgo skubinosi į pilę raitelis, vyras kaip keturių dešimtų metų.

– Kas čionai pas jums atsitiko? – paklausė jisai pirmo sutikto žmogaus.

– Oi, Basuli! – tas kone krūptelėjęs pratarė, – turbūt dievai tave tyčia dėl mūsų laimės gyvą užlaikę atsiuntė.

– Bet sakykite, susimildami, kas čion pasidarė? Aš girdėjau, būtin gudai užpuolė.

– Taip sakė mums ot neseniai ir tijūnas Aršiojo, – kalbėjo žmogus. – Jūs, girdi, turite labai dėkavoti kunigaikščiui Aršiamjam, jog jis atsiskubino su savo pulku jums į pagelbą ir nedavė gudams galutinai visus išnaikinti. O kokia, širdede, pagelba! Podraugiai visi plėšė pilį... Geradėjas!..

– Bet aš vis nieko nesuprantu. Ir bijausi suprasti, – pertraukė vėl Basas. – Kokių paibelijų* reikia tijūnui Aršiojo Kirsnos pilėje?

– Ugi jis dabar valdo visuomi vardu Aršiojo.

– Kurgi Tranaitis, mūsų kunigaikštis?

– Taigi matai! Sako tijūnas, būtin gudai vijosi Mingailą ir atsivijo iki čion. Atsiviję, kalba, jog nužudę jie ir Mingailą, ir Tranaitį, vyresnįjį brolių Aršiojo. Dabar, kaip matote, liko vyriausiu Aršusis ir tijūną savo paliko Kirsnoje pas mus...

– Kaipgi Aršusis ar jo tijūnas teip greitai čionai atsirado? – klausė Basasis.

– Taigi! Supaisykite! Tijūnas kalba, jog Aršiojo pulkas vijosi gudus iki Kirsnai, skubindamas į pagelbą broliui. O mes visi matėme, kaip visi laužėsi į pilę ir nieks negynė.

Basasis užsimislįo ant valandėlės ir paklausė vėl, kaip ir susigriebęs:

– Kur dabar Algimantėlis, sūnus kunigaikščio Tranaičio, ir jo motina?

– Dingo ir tie! – atsiliepė vienas iš žmonių.

– Tranaitienė gyva, – atvertė kitas, – o ką sūnus, tai nežinia, kas su juo pasidarė.

– Ar neužmušė ir jį?

– Tarpe užmuštų jo nėra. Piemuo pasakoja, būtin jisai girdėjęs girioje gudišką keiksmą ir vaikiščio riksmą. Dėl to gali mislyti, jog gudai išsivarė Algimantėlį į verguvenę. Nes teip tokio ūgio tiktai vieno Mikniaus sūnus prapuolė, o tas ir rėkdamas mikčiojo saviškai. Jo riksmą piemuo būtų pažinęs.

– O pilėje ar negalėjo jisai užsilikti? – klausė jo toliau Basas.

– Ei ne! Tamistos brolis Luišis visą pilę šiandien griozdė su tijūnu, ir niekur nieko nerado. O pasakoja, būtin ir per visą naktį sviestas nemigo pilėje: visą naktį griozdė...

Ir, prisikišęs artyn prie ausies Basojo, pridėjo pakuždomis:

– Ieškojo skarbų** Mingailos, bet, girdi, ans, įpuolęs į pilę su skarbais, užkeikė juosius, ir tie dingo.

Vis rūstyn ėjo veidas Basojo, klausant žmonių kalbas. Niaukėsi šiauriai jo žilos akys.

– O kur brolis Luišis? – paklausė jis.

– Ugi štai ateina, ana per kalnelį, su žmonėmis.

Nelinksmas buvo pasisveikinimas brolių. Luišis išpasakojo broliui, jog jis su žmonėmis vaikščiojo pas tijūną ir jog ans reikalauja ne tiktai donių ir pylų***, bet ir darbo ant kunigaikščio naudos.

– Mūsų tėvai ir tėvų tėvai pylė pylas ir dones dėjo dėl kunigaikščio, bet dirbti dirbo tiktai dėl savęs. Nė jie, nė mes ne vergučiai! – ir dabar rūščiai niurnėjo žmonės. – Mes jam teip sudėstinėjome.

– O ką gi tijūnas atsakė? – paklausė Basas.

– Tijūnas su piktumu užriko, kad trauktumėsi nuo kunigaikštiškos žemės šalin, – atvertė vienas iš

* Velnių.

** Turtų, lobijų.

*** Duoklių ir mokesčio javais.

vyrų. – Jo malonima, kad ir mūsų svietas baudžiavon eitų, kaip eina Gudijoje ir Lenkuose. Bet mes ryžomėsi greičiaus trauktis į Ruškio sritį nė vergauti.

Kiek pamislįjęs, Basas atsiliepė į pulkelį žmonių, aplinkui sustojusį:

– Kas norite, eikite į Ruškio sritį. O kas norite, raskite ir pas mus prieglaudą Skilandžiuose ar ant laiko, ar ant visados, kaip sau norėsite.

Žmonių veidai nušvito po šitų žodžių. Vieni puolėsi dėkavoti Basam, kiti šoko bėgti į girias šaukti šeimynas, kad gabentų juos į Skilandžius.

Trečias brolis Baso, Bartnykas, sutiko svieta ir brolius Skilandžių pilaitėje. Darbininkai, ir Skilandžių, ir iš tarpo atvykusių, gavo ik valiai darbo, kad priglautų susirinkusį liaudį su jo užsilikusiu turtu ir gyvuliais.

Ant greitosios gamino šėtras*, statydami stačiai nestorus medžius ir suglausdami į krūvą aukštai jų viršūnes. Tarpus kimšo samanomis ir šiaudais, apačią apmetė žemės velėnomis. Viršų tokių šėtrų, uždengę stogu, daugumas palikdavo skyles – aukštinius dėlei išėjimo dūmų ir nešviežio oro. Tokiose šėtrose prisiglaudė liaudis su gyvuliais, ir jau pirmoje naktyje visi vargdieniai džiaugėsi įgiję pastogę. Ilgai nemigo tiktai Basas su broliais, teiraudamiesi iki giliai nakčiai.

– Tranaitis žuvo, – kalbėjo Basas, – jo kūną šarvos. Ar gyvas yra senis, ar jis žuvo, nežinia nieko. Senį matė apsuptą per Aršiojo vyrus, dėl to vargiai jis ir vengė jo rankų. Bet, po teisybei, vis tiktai tiek, ar jis gyvas, ar ne. Neilgai jau jam teks, ir gyvam užsilikus, ant svieta pagyventi. Kitas suvis dalykas Algimantėlis. Jeigu tik, kaip žmonės kalba, jį iš tikrųjų gudai gyvą paėmė, kurie telkė Aršųjį.

– Jį galėjo paimti ir pats Aršusis, – pertarė Bartnykas.

– Ne! Paėmęs jį Aršusis tuojau tyčia kuo garsiausiai nužudytų, kad visi galėtų matyti, jog jis dabar tiktai vienas užsiliko iš vyresnių kunigaikščiškos veislės ir jog pagal senus papratimus jam vienam priguli visos Mingailos žemės. Pažiūrėki! Ir dabar guli kūnas nužudyto Tranaičio ant visų akivaizdos, – kalbėjo Basas.

– Ir tai tiesa, – sutiko Bartnykas.

– O kita puse, įsižiūrėki, kaip jis visame atsargiai, nedrąsiai elgiasi... Jis ir pats abejoja turbūt ir nežino tikrai, ar ant ilgo šitame srityje jo valdžia.

– Gali vis tai, broliuti, būti ir teip, bet gali būti ir kitaip. Gali būti, jog jis tiktai prisidingi svieta, kad tas nusiskųstų ant jo per suėjimą kunigaikščių ir kunigų.

– O kas gi iš to būtų?

– Visgi!..

– E, brolau! Menka nauda! – Na, tegul už piktus ir nežmogiškus darbus jo žemes pavestų globai pačios iki vaikams užaugant. Ar ne vis tiek būtų?

– Dėl jo vis tiek, nes ir dabar, ką užmano pati, tą daro Aršusis. Bet mūsų kampui būtų daug brudžiau. Dabar ant kiekvieno pikto darbo pati Aršienė turi sukelti, priversti. O tada visame bus jos valia.

– Na ir pats matai!

– Tegul, bet ką gi tu sumislįjai?

– Aš sumislįjau ot ką: pirmiausiai reikia surasti Tranaitienę. Ar ji nežino ko nors apie Algimantėlį, kur jis? O paskui ieškoti vaikučio su atsidėjimu, kol nerasime.

– Ir tu mislįji, jog Algimantėlis būtinai yra gyvas?

– Da sykį tau sakau: Algimantėlio terp žuvusių nėra. Jeigu jisai būtų patekęs į Aršiojo nagus, tai jau seniai būtume regėję vaikiščio levoną, kaip matome jo tėvo.

– Na, o jeigu jis pateko į gudų nagus?

– Taigi ir aš teip mislįju!

– Betgi kas iš to?

– Ot kas: pirmiausiai, gudai jo nežudys.

– Dėl ko gi?

* Pastoges.

– Dėl to, jog, turėdami rankose Algimantėlį, galės gąsdinti juoju Aršujį ir lupti nuo jo lobį kiek norės...

– O tu beveik tiesą sakai, – atsiliepė ant galo Bartnykas.

O po valandėlei pridėjo:

– Aš tavęs daugiau nedrausiu. Daryki kaip numanai. Tiktai ot ką aš turiu tau pasakyti nuo savo pusės: rasti Tranaitienę nemaža bus balda*, bet galimas dalykas... ir priderantis. O ką Algimantą, tai pirmiausiai siektųsi jį rasti pats Aršusis, kad paskui nužudytų. O jeigu jis neranda arba jeigu neieško, tai ir ieškoti nėra ką... Aršusis vis tiktai geriaus gali žinoti už mus, ar gyvas vaikas, ar ne. Ir jeigu jis gyvas, tai kur...

Po šitų žodžių drūčiai užtemė Basojo veidas. Matyti buvo, jog sunki mislis ėmė kvaršyti jam galvą. Sunkiai vienok klystų tas, kuris mislytų, jog po šitų kalbų Basasis metė į šalį mislį apie suradimą Algimantėlio vien tiktai dėl to, jog jam tas suradimas pasirodė nelengvu arba ir suvis negalimu. Priešingai. Ant rytojaus Basasis jau pradėjo vesti ir pildyti savo užsikėsimą. Paėmęs maisto kelioms dienoms, liepė pabalnoti žirgą ir išjojo. Tiktai po porai savačių sulaukė Bartnykas sugrįžtant brolių.

Paskui išnyko Basasis iš namų beveik ant mėnesio ir sugrįžo iš kelionės kaip ir aprušęs truputį. Bet kada prašvito pavasaris, Basasis susirengė į ilgą kelionę.

– Liki sveikas, mielas broliu! – kalbėjo Basasis atsisveikindamas Bartnyką. – Aš joju ant ilgo. Gali būti, jog ir negrįšiu.

– Kurgi tu joji? – paklausė nelinksmas Bartnykas, sergėdamasi vienok drausti brolių, nes žinojo, jog toks draudimas ne tiktai nesulaikys, bet ypač paragys da tą joti.

– Tikrai aš ir pats nežinau, – atsakė Basasis. – Joju aš ieškoti Algimanto... Iš reto siųsiu tau namon gaudus. Ant vieno aš ryžausi: ar žūti, ar vaikiščią išvaduoti...

– Nelabai man dabojasi šitas tavo užmanymas. Nesakyčiau nieko, – kalbėjo rūškanas Bartnykas. – Jeigu žinotum, kur jis ir kiek reiks užmokėti už jo paleidimą. O dabar eiti, klajoti po svieta, vėjus vaikyti. Ir dėl ko būtinai tau?..

– Gerai! Jeigu aš neisiu, tu neisi, kas eis? O pažiūrėki, kas darosi! Aršusis vargina žmones kiek įmanydamas, kur tiktai gali, kabinasi į kunigus ir plėšia jų turtą, siekiasi juosius naikinti suvis teip kaip Romanas Valdimieriškis. Bematai ateis kaleina** ir ant mūsų.

– Na, kada ateis, tada bus kita ir šneka!

– Kad jau ir atėjo! Tu beveik niekur nebūni ir nieko nematai ir nežinai. O man jau ne sykį teko susitikti su gudu, Aršiojo tijūnu. Ir sykį jis man ko nepadarė sarmatos prie žmonių, o radęs minkštą duoną, bandė lesti ir antrą sykį. Na, gavo per nosį. Bet kas iš to? Jis liko čion! Jeigu tu gali ir nori kęsti tokius dalykus, tai kęski sau. O aš negaliu. Dėl to ir joju. Jeigu rasiu Algimantėlį, tai aš tuomi atkeršysiu, jog pargabėsiu jį namon ir jo vardu pravysiu Aršujį su jo visais nušašusiais gudais. O jeigu nerasiu...

– Ot, ot! O jeigu nerasi? – pertraukė Bartnykas.

– Jeigu nerasiu arba jeigu dasižinosiu tikrai, jog jis negyvas, tai sugrįšiu namon ir dirbsiu ant galvos kaip Aršiojo, teip ir jo gudų.

– Ir pradėtum nuo šito, vietoje vėjus vaikyti.

– Ir tavo kalba! Mes buvome artimiausiais prie Tranaičio. Jeigu mes neužstosime už jo veislę, tai kas užstos?

– Aš to nesakau. Aš tik misliju, jog pirma reiktų sunaikinti Aršujį, o paskui ir Algimantėlį lengviau būtų rasti, jeigu jisai tiktai gyvas yra.

– O patol jisai tegul sau tenai vargsta? – pertarė Basas. – Bet tiek to. Sakyki man, kas stos priešai Aršujį, jeigu mes elgsimės teip, kaip tu sakai? Tu, aš ir keli kunigai, kuriems jis nepatinka. O kas stos už Aršujį? Visi! Nes pagal senus papratimus ir mūsų pajunkimus jis vyriausias ir jis ant visų Mingailos sričių turi valią. Na, ir Aršusis mus pergalės. O jeigu aš stosi su Algimantėliu, tai su mumis sukils visas sritis, visa kunigaikštija! Aršiamjam pasidarys ankšta ir Dainavoje. Ir džiaugsis jisai užsilikęs savo

* Baldymasis, trunkymasis; rūpestis.

** Eilė.

Drūtiškiuose ir Aršiojoje pilėje. Tada mes galėsime ir rankas sudėję stovėti, ir to užteks...

– Aš ir mislijau, jog tu man teip atsakysi, – atsiliepė nuliūdęs da labiau Bartnykas. – O jeigu prieštariau, jeigu tramdžiau, tai tiktai dėl to, jog tu mano brolis ir man baisu, kad nežūtum, pildydamas tokį pavojingą užmanymą.

– Et, ką, brolau! Visame dievų valia. Laki sveikas!

– Keliuoki sveikas ir grįžki namon laimingai.

Teip persiskyrė Basas su Bartnyku. Su Luišiu atsisveikino Basas anksčiau, ir da norėjo galuose laukų Luišis palydėjęs ant kelionės ar tai seita* kokį Basam duoti, ar tai pasakyti ką, nes, su paskubiu išbėgdamas iš namų, liepė Basam neprajoti greitai pro lauko sarginį pietinių ežių akmenį.

Basasis, sėsdamas į žirgą, pasibučiavo da sykį su Bartnyku ir pratarė:

– Tiktai, brolau, nei žodį niekur apie mano užmanymą. Jeigu kas klaus, kur aš, sakyki: namie ankšta; į Žemaičius išjojo laimės ieškotų.

[...]

XXVI

KRUSUVIŠKIUOSE

Iškreiptas iš paprastinos vagos Lietuvoje gyvenimas pradėjo vėl grįžti atgal į vagą. Išnaikinta pikta Aršiųjų veislė nekankino daugiau svieto. Pamokintas Naugardas, Černigovas ir Mozūrų plėšikai tylėjo dabar. Saugojosi ir Romanas, bet šitas klastus vyras, padaręs paliaubas, bijojosi ardyti jų. Jisai matė, jog dabar Lietuva, nustojus piktų vargintojų, ne tiktai galės jį atremti, bet atrėmus ir atkeršyti. Per tai Lietuvos liaudis trūsė sukniбусi į darbus. Dygo namai, kaimai, gardai, o vargintojai tūnėjo.

Artinosi laikas suėjimo. Rudens mete perėjo per visą Lietuvą krivulė, šaukianti ant susirinkimo į Krusuviškius.

Drauge beveik su šituom atlėkė gandas į Gardiną, jog Romanas sėlina pavysliu ant Juodvėšijos.

– Plėšia lenkus, bet ne be to, kad per apsirikimą nepabandytų ir į mūsų kunigystę prigulinčių šalių, – kalbėjo žmogus, kuris atnešė žinią.

– Kad teip per apsirikimą pagavus jį? – paklausė Erdivilas Nemuros. – Man rodos, būtų puikus dalykas. Norins tarpu Romano ir Algimanto paliaubos, bet ar kaltas gali būti Algimantas, jeigu Romanas per apsirikimą įpuolęs į mūsų sričius plėšti, o pateks į mūsų nagus.

– Ar tai galimas dalykas?

– Šitokioje dėtoje tiktai ir galimas, – atvertė Erdivilas. – Kada jisai ėjo ant mūsų su kariūmene, tai jisai žinojo, jog ar anksčiau, ar vėliau, o vis mes patiksime. Paskui kada išėjome su kariūmene, tai jo šnipukams buvo lengva susekti, kur mūsų kariūmenė... Dabar suvis kitas dalykas. Jisai, padaręs paliaubas, nesitiki mūsų kariūmenės, garsindamas, jog eina ant lenkų, ypač atima nuo mūs visas priežastis dėl pakilimo prieš jį, ir Algimantas nekils, tai žino visi... O jog mes keli išnyksime iš Gardino, tai šito nepatėmys nieks.

– Teip tai teip! Bet kaip keli mes galėsime užpulti ant visos kariūmenės?

– Kam mums visą kariūmenę? Mums tiktai Romanas reikalingas.

– Kaipgi tu Romaną atskirsi vieną?

– Pats atsiskirs!

– Kaip pats?

– Sakyki tu man, ar gražu būtų, jeigu Romaną pamatyti laike paliaubų plėšiantį mūsų kampa?

– Na, negražu!

– Taigi matai! Jis ir neplėš. Dėl tokio plėšimo siųs jis savo kariūmenę, o pats sergėsis lipti į mūsų šalis. Ot ir atsiskirs nuo saviškių... kada nors. O mes seksime kaip vilkai zuikį... Supranti?

– Dabar supratau! – suriko nušvitęs nuo džiaugsmo Nemura.

* Talismaną.

– Tiktai žiūrėki, dėl šito darbo nekvieski daugelio svieto. Tur būti pora vietinių juodvėšių, ir iš viso ne daugiau per dešimtį. Aš, tu, Virpša, Abras... Ir niekam daugiau nei žodį apie užmanymą. Gali pasakyti tiktai Algimantui...

Ėjo Nemura nuo Erdivilo tartum ant žirgo pasodintas. Jojo širdingiausias geidulys ketino išsipildyti... Bet beinant atėjo vyrui į galvą, ar nenori tiktai Erdivilas užmanyti šitą žygį stačiai dėl prasiblaivinimo. Paskutinėse gadynėse vyras visą laiką buvo labai rūškanas ir nuliūdęs, ir daugumas tą nuliūdimą kergė pervien su išnykimu Samadžiukės.

– Bet ar man ne vis tik tiek? – patarė susigriebdamas Nemura. – Bile tiktai patektų man į nagus Romanas, nors ant akimirkos...

Sutrūšę viską, vyrai išnyko iš Gardino suvis nepatėmytinai, ypač da ir dėl to, jog daugumas rengėsi ant suėjimo, o nemažai buvo ir tokių, kaip Radušis, kurie rengė atlikti svotbą* prieš patį suėjimą. Vyrai išbėgo net nepasisakę Algimantui; patarė Virpša teip padaryti.

O tame tarpe Krusuviškiuose ėjo ypatingas trūsas dėl priėmimo svieto. Ir svietas jau pradėjo rinktis. Pirmas atsirado Arminas su savo šėtromis, paskui iš Prūsų atkeliavo prekys Pipelka. Nuo kuoro diena nuo dienos vis tankesniai girdėjai dabar šūksmą: „Šarvuotų pulkas!..“

Jojo, rinkosi kunigaikščiai ir kunigai su bajorais iš visų kraštų. Bukotukas su Radušiu ir Skirmuntu ryžosi vienu laiku atšvęsti svotbas. Tiktai su pasistebėjimu dairėsi, nematydami savo artimiausių žmonių. „Ir kur juosius nelabasis nukimšo?“ – klausinėjo vieni kitų, pradėdami net pykti.

– Negriebs jų ragana! – ramino saviškiai pulko vyrai. – O jeigu ir griebs, tai ūmai tokio grobio ir pati išsižadės ir primes.

Ir tiesa, vos ne vos spėjo prasidėti suėjimas, kaip atsirado vyrai ir sveiki, ir linksmi. Tiktai vienas Erdivilas tarpais lyg pagedavo ko, lyg rūstavo, bet toks jis jau buvo paskutinėse gadynėse ir prieš prapuolimą.

– Kas tau yra? – ne sykį klausinėjo jo ir Virpša, ir kiti artimesni pažįstami, bet nieko negalėjo išklausti.

Erdivilas visiems vieną tvirtino, jog jis sveikas ir linksmas. Ant valandėlės ir siekėsi būti linksmu, turbūt kol atsiminė, jog sakėsi linksmu, bet paskui tankiai vėl apsiniaukęs ar stovėjo, ar pastatęs akis žiūrėjo nematydamas nieko, kas aplinkui jį darosi.

Buvo betarią, jog visame kalta Algutė, bet šalia Algutės sėdėdamas teipogi vyras užsidūmodavo*. Ir dabar sugrįžęs iš kelionės tartum nei netėmijo Algutės, norins ta kaip kada ir prie jo limendavosi vėl po senovei, ypač kada nubosdavo su kitais vyrais besivadžioti**.

Norins visiems Erdivilas tvirtino, jog nėra jokios priežasties dėl jo nuliūdimo, vienok tokia priežastis buvo. Žiūrėdamas į linksmas poras jaunųjų, jis ne sykį minavojo*** savo gyvenimą ant salos, ne sykį išmetinėjo sau: „Beprotis buvau! Nemokėjau aš merginą nei suprasti, nei gana godoti****. Dabar, kada nustojau jos, išmokau ir godoti ją, supratau, jog be jos aš sau ir vietos niekur nerasiu... bet jau per vėlu... Tai jau tokia mano laimė turbūt. Tuščiukė Algutė iš pradžių užstelbė man visą pasaulę, ir per ją aš ilgai negalėjau nieko įžiūrėti. Kada, pažinęs Algutės tuštumą, praplėšiau akis, netikėtinau sutinku tokią Samadžiukę ir, nemokėdamas suprasti pats savo jausmų, užgaunu mergą savo apsiėjimu...“

– Kas tamistą do per musė įkando? – klausė Erdivilo ir Ruškienė, pripratusi matyti vyrą visados linksmą. – Ar ne Algutės meilininasi su kitais vyrais? Tu prie jos jau, man rodos, turėjai priprasti?

– Ką ta Algutė! – atsiliepė mostelėjęs tiktai ranka ir atsidusdamas vaikas.

Erdivilas godojo Ruškienę, ir dabar jam malonu buvo nors prieš vieną žmogų atvirai atidaryti širdį ir parodyti visą jos kančią. Ruškienė buvo labai širdinga žmona, ir vyras glaudės prie jos, ieškodamas suraminimo.

* Vestuves.

* Užsigalvodavo.

** Vaikštinėti.

*** Minėjo.

**** Gerbti, rūpintis.

Bet tame pačiame tarpe prie Ruškienės prišoko keli svečiai; po jų apspito ją viešnios ir pertarnavo Erdvilui pašnekėjimą. Dėl to jisai įsimaišė į pulką jaunuomenės, kuri šoko švęsdama svotbas ir linksminosi laukdama to laiko, kada ir jai privalės, kaip dabar seniems, sėdėti už stalų ir aprūpinti viešus darbus.

O ant suėjimo netikėtai pakilo nemažai ir svarbių klausimų. Latviai šaukėsi ir reikalavo pagalbos priešai vokiečius. Aršiojo vaikai reikalavo, kad Algimantas sugrąžintų visą kunigystę Mingailos laikų, Daukšys pakėlė kalbą apie užsilikusią kunigaikščių veislę Viešos Lietuvos. Su nusidvyjimu**** visi susirinkę kunigai ir kunigaikščiai išgirdo apie paskutinę kalbą ir, pirma nei ką norins nuspręsti šitame dalyke, pareikalavo seniai, kad tos užsilikusios nuo gilios senovės ypatos pasirodytų akivaizdoje visų.

– Jų valia ant mūsų visų didelė, – kalbėjo Živinbudis, Žemaitijos kunigaikštis, išrinktas suėjimo viršininku, – ir dėl to, kad duotume tą valią, turime mes žinoti, ar tai tikrai tos ypatos yra veislės mūsų viešų valdonų.

Atidėję svarbiausi klausimą, suėjimo vyrai užsiėmė likusiais.

– Apie pagelbą latviams ot ką aš pasakyčiau, – atsiliepė Vykintas, vienas iš Žemaitijos kunigaikščių. – Jie patys kvietė vokiečius, ir kvietė priešai mus, tai teisingas dalykas būtų ir atsakius, ypač dabar, kada ir mes patys turime ik valiai naminių rūpesčių.

– Teisingai kalbi, – patarė Sprudeika, netolimas Vykinto susiedas*****. – Bet vis tiktai ir jie savi žmonės. Man rodos, geriau būtų nusprendus teip, jog kas nori ir gali, tegul ir gelbsti.

Ant šitų žodžių sutiko ir visi.

Dabar iš pulko išsiskyrė augalotas, įsmėlęs vyras gudiškuose parėduose* ir, gudiškai kalbėdamas, vardu Aršiojo vaikų pareikalavo, kad suėjimas priverstų Algimantą atiduoti tiems Mingailos kunigaikštijos žemes.

– Kodėl sveikas nekalbi lietuviškai, ak esi juodvėšis ir moki kalbą? – paklausė Daukšys, pažinęs Vitortą, pasiuntinį Aršiojo vaikų.

– Aš nenoriu kalbėti lietuviškai. Būdamas tarpu gudų aš pripratau gudiškai.

– Kas jis do per vienas? – paklausė Živinbudis.

– Tai išvytas iš Juodvėšijos už nelabumą Vitortas, – atsiliepė Nemura ir pridėjo: – kaimietis iš Viešnios kaimo.

– Kur Vitortas? – sušuko Virpša, pašokęs nuo kėdės, ant kurios sėdėjo, ir stverdamas už kardo.

– Nustok! – tramdė vyrą Nemura. – Jis čionai pasiuntinys nuo Aršiojo vaikų. Užgavęs jį, ak žinai, jog galva atsakai.

– Na! Jo laimė! – malšdamas atsiliepė Virpša. – Ik valiai turės būti man ir to pakol, jog aš žinau, kur jis.

– Kad sveikas nemokėtum lietuviškai, tai mes duotume valią kalbėti teip, kaip sau nori, kaip moki, – kalbėjo toliau Živinbudis. – Ir vieni kitiems išpasakotum, ką sveikas kalbi. Bet dabar... nežinia dėl ko užsimanei kalbėti gudiškai, po valandėlei gal užeis tau ūpas kalbėti lenkiškai, o paskui ir šuniškai loti... ir reikalaus, kad mes dėl tavęs vieno ir bereikalingai laužytume sau galvas, kad suprastume. Ot dėlei šito visko aš nutariu teip: byla eis lietuviškai, da ir dėl to, jog beveik visi šitą reikalą žino gerai ir tavo paaiškinimų nereikalauja.

Norėjo da ką nors sakyti Vitortas, bet du karūžieju ant tų pėdų sudraudė, paėmę už pakarpos vienas iš vienos, kitas iš kitos pusės.

– Atsitikimai tarpu Aršiojo ir Algimanto mums visiems žinomi, ir jeigu galima kaltinti Algimantą, tai tiktai tame, jog jisai ne suvis išvijo Aršiojo veislę iš Lietuvos.

Šituomi ir pasibaigė byla Aršiojo vaikų. Dabar ir suėjimo vyrai gavo atvangos. Naudodamasi iš jos, Algimantas surinko kelis iš jodinėjusių į Juodvėšiją vyrų ir priurūžydamas** paklausė, kur jie buvo.

Erdvilas išviliojo gaudyti po Juodvėšiją Romaną. Girdi, jeigu jau bandyti, tai dabar. Na, aš ir

**** Nuostaba.

***** Kaimynas

* Gudiškai apsirengę.

** Pykdamas, besibardamas.

negalėjau susilaikyti, teip jo buvo viskas gerai apmislyta, – atsakė Nemura.

– Tai aš ir nežinojau da, jog jis išmislinčius! – patarė kunigaikštis, skatindamas toliau pasakoti.

– Da ir koks! – traukė Nemura. – Pirmiausiai jis prikalbino, kad niekam nieko nesakytume apie užmanymą. Prikalbino nesakyti ir tamistai, kad neimtum drausti. Paskui pareikalavo, kad daugiau neimtume, kaip dešimtį vyrų.

– Ką gi paėmėte?

– Ugi Virpšą, Abraž, Domeiką, o kitus surinkome tyčia Juodvėšijoje: du Komaičius, Juodžių, Meškutį ir Bulių.

– Betgi ir parinkta!

– Teip jau sakė Erdivilas: imi dėl šito žygio vyrus, tai imki rinktus, kad vienas reikalo laike atsakytų už dešimtį.

– Kaipgi nusisekė?

– Nei šio, nei to! Mes sekėm paskui Romano kariūmenę kaip vilkai slapydamiesi po krūmus ir laukdami progos, kada atsiskirs Romanas su menku būreliu vyrų nuo kariūmenės. Na ir sykj, ir antrą atsiskyrė. Bet tai šiaip, tai teip, o Erdivilas išrado netinkančiu dalyku užpulti. Kol Romanas, pamatęs gana gražų kaimelį ant mūsų krašto, neužpuolė su menku būreliu savųjų. Juodvėšiai, žinomas dalykas, šoko Romanui į akis, nors juodvėšių ir mažai buvo. Juodvėšių piemens, pratę viso, užtriūbijo gyvuliams, tie pasileido į girią bėgti. Romanui gi turbūt pagailo ypač gražios žirgų kaimenės, ir jis pasiuntė dalį savo pulkelio užuolanka žirgams už akių... Mums tiktai to ir reikėjo. Vienoje akimirkoje sumalėme likusius gudus, aš ištrenkiau Romanui ir kardą, ir skydą iš rankų, surišau ir, permetęs per žirgą, kaip vilkas su avia į girią. Kaimo juodvėšiai ir mūsiškiai išnaikino ir sugrįžusius Galičo vyrus: ką užmušė, ką upėje prigirdė.

– O su Romanu?

– Su Romanu aš pasibovijau. Pakinkiau ir jį patį į jungą ir mokinau arti. Tiktai arti ir jis prastai arė, bet užtai gerai zyliojo ir spardėsi.

– O kur tu jį dėjai?

– Palikau ten jau pavyslyje.

– Kaip tai?

– Nesibijoki, kunigaikšti! – ramino Nemura. – Jisai daugiau neplėš jau nieko.

– Aš ne tai norėjau sakyti! – pertarė Algimantas, – ar jis plėš, ar neplėš. Aš norėjau sakyti, jog tu gyvą žmogų metei ant ilgos kančios!

– Jis liko jau negyvas! Kaimo piemenims aš liepiau jį prismaugti.

Algimanto galvoje prie šitų žodžių atspiešė paveikslas galingo Galičo valdono. Guli jisai ant Vyslos kranto smiltelio. Anapus Vyslos stipri jo kariūmenė per dešimtį, antrą varsnų nuo savo valdono. O tą valdoną, tą šykštų ir stalgų Romaną, smaugia nususęs juodvėšis piemu. „Kiek piktenybių su didžiausia aitra stengėsi jisai daryti ir kiek pirma pridarė, pakol nesukėlė tokios prieš save neapykantos, jog sviestas tiktai ir tykojo, kaip jam galą padaryti, kad ir prie to ir galvą reiktų pakloti“, – pamislijo Algimantas.

Pavakare atkeliavo į Krusuviškius nemažai svečių, o tarpu jų ir Samadžiukė su seniu nuo Narų upės. Jiedu teip kaip tai nepatėmytinai spėjo įeiti į rūmus, jog daugumas tiktai po kelių adynų* užžvelgė juosius. Prie skaitliaus tokių prigulėjo ir Erdivilas, kuris suvis nelaukė judviejų.

– Samadžiukė! – sušuko netikėtai užtėmijęs mergą, stovinčią nuošaliai rūmuose. – Ar seniai tu čion? Ar sveika, ar drūta? – užmetė klausimais.

Nuliūdęs paskutinėse gadynėse merginos veidas prie šito linksmo šūksmo kaip ir atgijo, kaip ir nušvito truputį, ir ji atsiliepė maloniai patramdydama:

– Tamista teip sušukai, jog net sužiuro artimesniejai žmonės.

– Nerūžyki už tai! Aš teip išsiilgau, jog pamatęs nesusilaikiau neužrikęs iš džiaugsmo. Pamislyki! Du metu nesimatėme. Du ilgu metu. Aš ir vilties nustojau kada nors pasimatyti. Ir mislis**, jog aš

* Valandų.

** Mintis.

tavęs daugiau nematysiu, tokią ant manęs tarpais užtraukdavo nerimastį, jog aš nerasdavau sau vietos.

Samadžiukė, pripratusi matyti Erdivilą nešnekum ir nelabai meilum šnekoje, su pasistebėjimu dabar žiūrėjo ant jo. O jis, tartum suvis atsimainęs, nesiliovė šnekinęs mergą.

Ruškienė, išsitraukusi iš rūmų dėlei suparėdkavojimo* vakarienės, dabar sugrįžusi stačiai priėjo prie Samadžiukės.

– Ar tamistos susipažinote jau? – paklausė.

– Mudu seniai pasipažįstame, – atvertė Erdivilas. Bet toje akimirkoje, atsiminęs reikalavimą merginos nepasakoti nieko apie ją, nutilo.

– Kurgi judu galėjote pasipažinti? – nusišypsojusi truputį paklausė Ruškienė, nepatėmytinai sekdamą būdą tarimo Erdivilo.

– Tai buvo seniai! – mikčiojo vyras.

– Sakyki sveikas drąsiai! Aš dabar jau paveliju**, – paskatino Samadžiukė.

– Turbūt, kunigaikštienė, tu ir negirdėjai, – kalbėjo Erdivilas, – jog aš buvau teip kaip kalinyje ar verguvėje?

– Girdėti girdėjau! Bet apie pažintį...

– Taigi aš tenai ir kalėjau podraug su Samadžiuke, ir bėgome sykiu.

– Su kokia Samadžiuke? – paklausė Ruškienė.

– Ugi su kokia kita? – perklausė Erdivilas. – Su šitąja pačia!

Čion išėjo juokingas padėjimas: Ruškienė su nusidvyvimu žiūrėjo ant vyro, nesuprasdama tartum nieko. O Erdivilas su pasistebėjimu laužė galvą, dėl ko Ruškienė nuduoda nesuprantančia, apie ką jis kalba.

Tiktai metusi akimis ant merginos, kaip ir iš miego busdama, sušuko Ruškienė:

– A, su šitąja!

Mergina nepatėmytinai dėl Erdivilo pamerkė Ruškienę ir nusivedė į šalį.

Erdivilas nusekė akimis, nulydėjo toli Samadžiukę, negalėdamas gana atsigėrėti jos patogumu. Jeigu jisai atsisveikindamas prieš du metu rado joje netikėtą permainą, tai dabar, teip sakant, ta permaina daėjo iki savo viršūnei. Jeigu kampuotas apsiėjimas ir šneka pirmą sykį pamatytos „medinės“ Samadžiukės pavirto į priderančius atsisveikinant, tai dabar su permaina sudėjime visos lyties išsitobulino ir apsiėjimas, ir kalba. Medinis lentučių liemuo, gavęs apvalainumą, įgijo stebėtiną miklumą ir graciją, lentutės veidas – meilų jutrumą. Kiekvienas mergos sujudėjimas buvo teip gražus, jog Erdivilui rodėsi, jog kita merga nei krustelti galvą, nei ranka mostelti negalėjo gražiau ir meiliau.

„Iš kur viskas ir imasi!“ dvijosi vaikas, klausdamas savęs.

Nuo savo pusės mes galėtume pridėti, jog Samadžiukės permainoje nieko labai stebėtino nebuvo: ji tiktai iš mergiščios nesuaugusios, girinės, darėsi atsakomai savo metams merga suaugusia, kuriai pats prigimimas šitame laike suteikia gausiai visokį patogumą. Bet šito nenumanė Erdivilas, ir jam Samadžiukė pradėjo rodytis jeigu ne pačia Milda, tai jau vis kokia nors saulės dukryte...

Negalėdamas laisvai tolydžio šalia merginos būti, jisai nors iš tolo sekiojo paskui ją įsimylėjusiomis akimis. Sykį ir antrą susitiko jūdviejų akys, ir turbūt nelabai atsargus jo apsiėjimas puolė į akį Ruškieni, nes ta nusišypsodama pamerkė ant Erdivilo ne sykį Samadžiukei, kažin ką kuždėdama į ausį, nuo ko mergina lyg kaito.

Erdivilą dvijoji da vienas apielinkis: moterų buvo dabar ik valiai Ruškiuose, vienok iš visų skyrė Ruškiai su atsidėjimu tiktai Samadžiukę, norins ta kaip ir siekėsi užsislėpti.

Vyrai jaunikiai, susirinkę pas Kuškį, lipo prie Samadžiukės kaip musės prie medaus, siekdamiesi kiekvienas prisigerinti merginai tai žodžiu, tai patarnavimu.

Turbūt kad neįgytų įžodžio, Samadžiukė laviai iš tarpo vyrų atsirado viduryje mergų, į tarpą kurių tiems nesmagu jau buvo smelktis, ir jie dėl to suko tiktai aplinkui. Žinomas dalykas, jog nuo kitų neatsiliko ir Erdivilas. Turbūt užtėmijusi vaikino apsiėjimą, Ruškienė praeidama pro jį neiškentė

* Parengimo.

** Noriu.

nepaerzinus:

- Ar nemislįji sveikas, jog čion tarpu mergų yra gudas, kurį reiktų paimti, kad teip suki aplinkui?
- Kad tai būtų dasiekiama! – su atsidūsėjimu atvertė vaikas.
- O dėl pavergimo jos turėjai gana laiko ir progos.
- Tada buvau ir kvailas, ir spangas, apjakintas per Algutę.
- Visi jūs tokie! – pertarė Ruškienė atsitraukdama.
- Tiktai aš ir iš visų esu kvailiausias, o ypač spangiausias, – pridėjo vyras. Bet šitą jo atsakymą turėjo dagirdėti Ruškienė, nes dėbtelėjo ant jo akimis ir nusišypsojo.

Tarnai tiesė jau skotertėmis* stalus, pasirodė užkandis. Vyras ir moters ėmė rengtis sėsti už stalo. Pasinaudodamas iš šito, Erdivilas vėl prisitaikė pakalbinti Samadžiukę.

Po vakarienei, kada prasidėjo šokiai, ir syki, ir antrą vėl pasisekė Erdivilui šokti su Samadžiuke. Bet viso šito jam buvo per mažai, ir užvydėjo jisai kitiems ne tiktai ko kito, bet ir kiekvieno merginos pažvilgio. Kaip atviras vyras, jis šito labai ir neslėpė, per ką ne syki teko ir drūčiai užkaisti Samadžiukei.

Dvi dieni dėlei sąliūbų** ryžosi ir suėjimo vyrai liautis nuo darbų dėlei puotų, per ką gausmas Krusuviškių pilėje tiktai pasididino ir tartum pasiliejo niekuomi daugiau nesulaikomas. Užė, gaudė svečių balsai, skambėjo kanklių stygos, žvangėjo ir dūzgėjo rėtukai, rėkė trimitos ir skudučiai pypė. Tolydžio klegėjo linksmi šūksmai, jaunuomenės juokai. O už senųjų stalo tryško midus, kvėpėjo užkandžiai...

Pripratus gyventi didžių didžiausioje ramumoje Samadžiukė tartum iš sykio nusiminė. Bet iš palengvo priprato, apsibuvo. Ramino ją tai, jog ji čionai ne suvis viena buvo. Nors tolimi, vis tiktai ir jos keli pažįstami buvo. Tarpu jų ir Erdivilas, nuo kurio matomai ir ji nelabai šalinosi, ką ūmai patėmijo akyla Ruškienė. Ir kada ant rytojaus Erdivilas, radęs progą, išklojo priešai ją visas savo širdies nuotartis ir visus geidulius, pridėdamas, jog jis bijo, kad Samadžiukė dabar neprimintų jam senas gadynes, kad nepasirodytų užrūstinta, tai Ruškienė drąsiai jam atsakė, jog šito gali jisai nesibijoti.

– Kuo ji išmintingesnė, tuo ji mažiaus gali ant tavęs rūžyti, jog ji tau ne iš sykio pasidabojo***, – kalbėjo ramindama vyrą Ruškienė. – O ant galo aš ir nepatėmijau, kad ji nemeiliai ant tavęs žiūrėtų. Man rodos, jog ji labai prielanki.

– Kad tai dievai duotų, kad tai būtų teisybė! – sušuko nudžiugęs vyras.

Norint būde Erdivilo, kaip ir būde kiekvieno lietuvio, buvo palinkimas neskubinti su kiekvienu darbu, apmislyti jį, dešimtį sykių atidėti, vienok meilė – tai toks akstinas, kuris subruzdina ir vangiausių žmogų. Ir Erdivilas, suradęs progą, neatidėdamas ant ilgesnio laiko, netikėtai dėl Samadžiukės užvedė kalbą apie tekėjimą už jo.

Mergina, lyg persigandusi, metė ant Erdivilo savo giliomis akimis, užkaitus ir sujudinta visa, nerasdama atsakymo. O tas meldė:

- Atsakyki tiktai vieną žodelį!
- Gerai! Bet tiktai ne šiandien, – atsiliepė ant galo atsipeikėjęs mergina. – Aš atsakysiu rytoj ar užporyt.

Kada po pertrūkiui prasidėjo suėjimo darbai, Vitortas bandė vėl lįsti su savo pramanymais, kad Algimantas pavestų žemes Aršiojo vaikams.

– Man rodos, vyručiai, jog negali būti nei šnekos apie tiesas Algimanto arba Aršiojo vaikų valdyti Sūdavijos ir Dainavos kunigystėmis, kol yra da gyvi įpėdiniai senos kunigaikštiskos veislės šitų šalių, – atsiliepė pakilęs nuo kėdės Bulius iš Dievaltuvos.

– O kur jie? – paklausė Vitortas.

– Aš to nežinau. Man užtenka to, jog man Ruškys vakar žadėjo parodyti, sakė, jog mes šiandien pamatysime, ir aš tyliu ir laukiu, nes žinau, jog savo laike bus.

* Staltiesėmis.

** Vedybų.

*** Patiko.

– Norėčiau aš pamatyti, – nesiliovė Vitortas.

Tame pačiame laike prasivėrė durys, vedančios į gryčią, kurioje sėdėjo susirinkę suėjimo vyrai, ir per duris ėjo Ruškys su seniū nuo Narų upės, vesdami tarpu savęs Samadžiukę. Paskui juosius ėjo vyrai.

– Štai, – pratarė Ruškys, kreipdamasi į suėjimo vyrus. – Štai anūkė paskutinio kunigaikščio Viešos Lietuvos. Aldona!

Prie šitų žodžių akys viso suėjimo sužiuro į Samadžiukę, kuri pakėlus truputį stalgią galvutę ir užkaitusi žiūrėjo ant susirinkusių vyrų.

Živinbudis pakvietė ją sėsti už stalo galo, kerčioje, ir kada ji, nedrąsiai priėjusi, atsisėdo ant paskirtos jai vietos, suėjimo viršininkas Živinbudis atsiliepė:

– Kas da gali patvirtinti, jog tai teisybė, ką pranešė mums Ruškys?

– Aš! – atsišaukė Ruškys iš Sempilės.

– Aš! – pritarė juodvėšis Daukšys.

– Aš, – pridėjo Virpša.

– Nelengvą darbą turime atlikti, – kalbėjo dabar Živinbudis. – Kada už valdžią ant Lietuvos remiasi dvi šeimynos, dvi pajiegos – Algimanto ir Aršiojo, atsiranda trečia šeimyna, kuri norins be pajiegy, kad gintų savo tiesas, bet kuri pagal mūsų senovės padavimus ir papročius viena turi tiesą ant valdymo Lietuva. Mums pridera jos tiesas pripažinti ir ginklu paremti. Darbas, kaip matote, nelengvas ir nepaprastas.

– Tiesa, ne paprastas darbas, – prakalbėjo dabar ir Algimantas, – bet, sulyg manęs, tai išrišimas jo gatavas. Aš pripažįstu valdžią Aldonos ant savęs.

Paskui stipriausią valdoną, Algimantą, sekė ir kiti smulkesni Lietuvos galiūnai: kunigai Alytaus, Detuvos, Krusuviškių, Piniškių, Sempilės ir kitų šalių, ir jie visi pripažino Aldonos tiesas. Ir sunkus klausimo išrišimas pavirto į suvis lengvą. Prieštaravo tik tai vienas Vitortas vardu Aršiojo vaikų, nustojusių visų beveik tiesų per tėvo nelemtumą. Tik tai, žinomas dalykas, ant šitų tuščių prieštaravimų niekas nenorėjo ir atsižiūrėti. Darbą visi jau laikė per atliktą, kada pakilus nuo savo vietos Aldona, – nes toks tikras buvo vardas Samadžiukės, – atsiliepė į suėjimo vyrus:

– Man rodos, jog ir aš šitame turiu balsą?

– Turi! Turi! – sušuko iš visur vyrai.

– O jeigu turiu, tai ot ką pasakysiu: Mano giminė Ruškys, Sempilės valdonas, bevaikis ir palieka man savo sritį, priimdamas mane už dukterį. Ot Sempilė ir bus mano. O ką apie Viešą Lietuvą, aš ir nemisliju. Gabum kareivių vadu pasirodė Algimantas. Jis moka ir ginti, ir aprūpinti srietę, po jo valdžia Lietuvos didesnė dalis rado ramybę ir pasilsį, ir dėl to ne tik tai veržti iš Algimanto rankų valdžią aš nemisliju, bet ir noriai man atiduodama aš imti nesirengiu. Tegul jis valdo ir aipina* laimingą Lietuvą!

– Garbė Aldonai! – sušuko balsai. – Tikrai Lietuvos kunigaikštytei! Tai tikra ne tik tai ant žodžių senų mūsų valdonų duktė! – Garbė Aldonai! – sklido balsai iš visų pusių.

– Ką jūs geresnį darote! – tame pačiame tarpe kuždėjo Aldonai pribėgęs prie jos Vitortas. – Ak tik tai išeisite už vyro, ir jūsų vyras netiks ant šito.

– Turės tikti! – atvertė už mergą šalia jos stovėdama Ruškienė.

– Tai jau toks turės būti niekam nevertas ir vyras. Bet geras vyras, ot toks kaip aš, tai jau netiks. Jokiu būdu netiks! – ginčijo persirėdęs gudu juodvėšis.

– Ką daryti! Turės Aldona išsižadėti tokių vyrų, kaip sveikas, – šiepė Ruškienė.

– Bet kam tai išsižadėti gerų vyrų? Tai neišmintingas dalykas. Aš...

Pabaigti kalbą Vitortui vienok nepasisekė, nes pakilęs senis Daukšys pradėjo bylą, kurioje, atidavęs prigulincią garbę taikumui ir išminčiai kaip Algimanto, teip ir Aldonos, parodijo tokius, kaip Aršusius su jo veisle, stačiai prašalinti iš Lietuvos.

Likosi tik tai klausimas, kur rinktis būsiančiam suėjimui. Daugumas tiko ant to, kad susirinktų Kaune. Tuomi ir pasibaigė suėjimas.

* Lepina, paikina.

Pasakoti apie tai, kaip suėjimo seniai vienas per kitą siekėsi pašnekėti su Aldona, nėra nei ką. Geriaus pasakius, jog vis tiktai ir Erdivilas prisitaikė prie jos ir, stovėdamas nuošaliai, rado progą pasišnabždenti. Pašneka šita turėjo abiem pasidaboti, nes abiejų kaito veidai ir linksmi žibėjo akys.

– Jau judu vėl spėjote pasikuždenti! – ne tai aštriai, netai linksmi atsiliepė į juosius praeidama pro šalį Ruškienė. – Gana jau! Eikime pas senį!

Nusišypsoję abudu jaunieji paklusniai nulydėjo Ruškienę. Turbūt nelabai ketino ir senis juodu barti.

Per pietus Ruškienė pakvietė visą pulką svečių ant svotbos Aldonos su Erdivilu ir čion prie visų sužiedavo juosius.

Gėrė ir ošė linksmi visi svečiai Ruškių, tiktai vienas Vitortas kratė galvą nemėgtinai ir kalbėjo sau po nosia:

– Dvi nelaimės! Dvi nelaimės!

– Kas do per nelaimės? – paklausė šalia jo sėdėdamas Virpša, kada išgirdo juodvėšio aimanavimą. Virpšą juokdino visas pasielgimas šykštaus vyro, ir dėl to jam malonu buvo nors pasijuokti ik valiai, jeigu jau jis negalėjo atkeršyti už nužudymą Basojo.

– Pirma nelaimė: nieko gero neišderėjau Aršiojo vaikams. Na, ir jie man dabar nieko neduos...

– O antra? – paklausė vėl Virpša, patėmijęs, jog susiedas nesiskubina toliau pasakoti.

– Antra... jog nepašnekėjau su Aldona apie jos tiesas. Bet, susimildamas, ir sunku man buvo šnekėti. Ką aš galėjau žinoti, kokias ji turi tiesas! – kalbėjo vyras, išskėsdamas rankas. – O reikėjo vakar pašnekėti. Reikėjo! Šiandien ji būtų suvis kitką kalbėjusi. O po porai savaičių aš būčiau sau buvęs kunigaikščiu Viešos Lietuvos.

– Ugi kokiu tai būdu? – pažingėdavo Virpša.

– Ugi aš būčiau vedęs Aldoną.

– Tiktai ji kasžin ar būtųėjus?

– Tai dabar! Man ik valiai mirktelti, o merga jau ir mano, – gyrėsi juodvėšis.

– Šiteip! Vienok truputį, kaip matau, pasivėlinai. Jau ją mirktelėjo ir be sveiko.

– Aš ir sakau, jog pasivėlinau. Reikėjo man vakar pakalbėti. Šiandien bandžiau jau, kada... Kada buvo viskas atlikta. Čion ir pats Išmintas būtų nieko jau nepadaręs.

– Na, teip! – sutiko ir Virpša. – Jeigu jau sveikas nieko nepadarei, tai jau, žinomas dalykas, jog niekas nieko ir nebūtų padaręs... Turbūt sveikas nuo Dotnavos ar nuo Ašmonų? – paklausė Virpša.

– Ne, aš nuo Skersabalės. O dėl ko klausiti?

– Aš girdėjau, jog nuo tų vietų visi žmonės labai išmintingi.

– A! Gali būti! Gali būti!

– Girdėjau, jog vienas iš to kampo tėvą ant šuns mainė, kad tiktai priedo gautų.

– Ei ne! Aš to negirdėjau! Kiba* jisai ką kitą mainė...

– Na, ir man tikrai nenusakė. Gal jis tėviškę mainė ar kalbą.

– Na, tai suvis kitas dalykas! Tikėjimą ar kalbą dabar paprastas dalykas mainyti. Tai nevat ir gražiau. Ot ir aš jau beveik suvis nekalbu lietuviškai.

– Ar tai tau žadėjo kokį šunį priedo? – paklausė Virpša.

– Ne! Nežadėjo nieko, bet, matai, vis tiktai išsiskiri nors kalba nuo kitų...

Tarpu kitų vyrų už stalo sėdėjo ir senis nuo Narų upės ypatingoje pagodoje** visų susirinkusių, o ypač Algimanto, Kuškių, Bulių, Aldonos... Mažai jisai kišosi į kalbas, daugiausiai tiktai klausydamas, ką kiti kalba. Ruškys paklausė senio, kaip jam patiko suėjimas ir jo darbai.

– Labai, labai, vaikeli, patiko, – atsiliepė senis. – Tokiems kaip aš labai miela matyti, jog sena dvasia mūsų senių prosenių nenyksta tarpu jaunuomenės mūsų svieta, ko pavyzdį šiandien turėjome apsiėjime Aldonos ir Algimanto. Bet mieliausiu dėl manęs dalyku yra, jog tarpu mūsų žmonių randasi supratimas reikalo sątaikos ir meilės. Nuopuoliai pamokina, bet pamokina tiktai išmintingą. Bepročiui veltu viskas. Kaip matau, pradeda svieta susiprasti, o jeigu teip, tai da užsiliko jame išmintis. Buvo

* Galbūt.

** Pagarboje.

tarpu mūsiškių kaip ir užtemimas proto, pakilo nesutaikos. Plati mūsų tauta ir skaitlinga nustojo ir žemių per tai, nustojo mokslų. Iš mūsų žlugimo, iš nesutaikų pasinaudojo vokiečiai, gudai ir kiti susiedai... Dabar grįžta protas, grįžta meilė savųjų žmonių, savo kalbos, parėdų ir visko savojo...Vieni ima rūpintis apie gelbėjimą savųjų, kiti pavojaus laike jau neieško užvėjos pas svetimus, kur jos ir būti negali, tiktai glaudžiasi prie savųjų.

– Ar tai kitaip buvo? – paklausė Algimantas senio.

– Apie tai, vaikeli, ir kalbu. Kaip Kijevas dabar stovi, ten buvo Lietuvių Senvietis, kaip Galičo žemė, kaip Galedų, vis tai buvo lietuviškos šalys. Ir visos žlugo per nesutaikas. Mūsų beveik atmintyje gudai apėmė Volynės kunigystę. Ot ir dabar atsiranda tokie puskvailiai, kurie niekindami viską savišką, kelia nesutaikas tarpu savųjų, nesuprasdami, jog svetimi už mus niekesni; dergia ir dabar dar savuosius, verčiasi vieni į lenkus, kiti į gudus, kyla per tai pas mus neapykanta tarpu savųjų. Ot bematai ir eina brolis ant brolio. Dėkui vienok Dievui Visogalinčiam, jog skaitlius tokių pusgalvių diena nuo dienos mažyn darosi.

– Klausyki! Klausyki! – kuždėjo Virpša Vitortui į ausį. – Tenai turbūt apie tave kalba.

– Ne! Ne apie mane tenai kalba, tik apie puskvailius, – atsiliepė juodvėšis nekantriai. – Ot, tu velyk man pasakyki, ar tektų man Senpilė ir kunigystė, jeigu su manim išbėgtų Aldona?

– Kur neteks, tektų! – šyptelėjęs atsiliepė Virpša, ir jo akys užvirė prie šitų žodžių.

– Ar tu žinąs! – kuždėjo Vitortas, – tai tu padėki man šią naktį Aldoną išveržti.

– Ugi ar ji žadėjo su tavim bėgti? – paklausė nusistebėjęs Virpša.

– Ne! nežadėjo. Bet ji mielai su manim bėgs. Kur ji ras čionai kitą tokį antrą vyrą? Aš ir kalbu gudiškai, ir vilkiu gudiškai...

– Vis tiktai geriaus būtų tau pašnekėjus. Ir rodyčiau neatidėti ant ilgo. Girdėjai gal ir pats, jog Aldona jau pažadėta Erdivilui. Pakol merga, tai ji ir tavo, ir mano. O kaip ištekės, tai jau liki sveikas...

– Aš ant ilgo ir neatidėsiu. Kaip tiktai nuo stalo pakilsime, teip ir pašnekėsiu.

Tiesa, kada pasibaigė puota, Vitortas prisitaikė pakalbėti su Aldona.

– Na, kaip? – paklausė Virpša Vitorto potam.

– O labai gerai! – atsakė tas.

– Ką gi ji sako?

– Ugi nieko.

– Man pasirodė, – kalbėjo Virpša, – jog Aldona pasisukus užpakaliu nuėjo šalin.

– Na! O kaipgi ji galėjo kitaip padaryti? Matai, mergiškas sutvėrimas, bėgti ji labai maloni su manim, tiktai nedrąsu.

– Argi ji tau teip sakė?

– Ne! Aš ir be to suprantu.

– Taigi ant ko tu supranti?

– Nenorėtu, tai stačiai atsakytu, o dabar tyli. Tiesą sakant, mudviejų su jaja pašnekai truputį pertarnavo Erdivilas ar tenai kitas koks vyras. Pabaiki tu už mane, – kalbėjo Vitortas į Virpšą. – Kaip aš būsiu Senpilės kunigu valdonu, aš tau tada atlygysiu. Norins pas mane yra jau toks vienas, kuris labai nori būti viršininku mano pulko, bet aš padarysiu tave, jeigu tiktai Aldona teks man.

– Tai ar tu žinąs, pusėtinai tu šneki! – atvertė Virpša. – Tiktai nežinau, kaip man bus pradėta kalbėti su Aldona, jeigu ji tau nieko neatsakė.

– Pradėkie kaip sau nori! Paklauskie, kaip aš jai patinku. Pagirki mane, kad ji noriaus su manim bėgtų. Tiktai netrukė, žiūrėkie! – pridėjo Vitortas suvis jau valdonišku balsu.

Čiaupdamasi* nuėjo nuo jo Virpša, ir išjuoktinas nusišypsojimas rodė, jog ką nors senis sumislijo linksimą.

– Ko tu čiaupaisi? – paklausė Bukota, sutikęs vyrą.

– Kaip nesičiaupysi, jeigu man paliepė Vitortas netrukus prišnekinti Aldoną, kad ji metus Erdivilą bėgtų su juoju vėjus vaikyti.

* Kraipydamas lūpas, vaipydamasis.

– Ką gi tu kalbi tuščius niekus!
– Iš tikrųjų, sakau tau!
– Kiba jis suvis kvailas?
– Ne! Jis tiktai puskvailis. Jeigu jisai būtų suvis kvailas, tai jis bėgiotų nuogas ir myktų kaip gyvulus, o dabar jis ne nuogas, tiktai gudiškai pasirėdęs, ir ne mykia, tiktai gudiškai krevezioja.
– Ką gi tu jam atsakei?
– Aš jam nieko neatsakiau. Aš tiktai turėjau čiaupyti. Ar galėjau aš drįsti neišpildyti paliepiamą to, kuris mane prižadėjo padaryti viršininku Senpilės pulko, kada jis teks jos valdonu.
– Ka ka ka! – užkvatojo Bukota.– Ką gi tu iš tikrųjų misliji daryti?
– Ką aš misliju? – perklausė Virpša.– O ar tu man padėsi?
– Ar tai da klausti reikia! – atvertė Bukota, supratęs iš viršaus, jog jau Virpšos sumislyta kokia nors klasta.
– Na, tai gerai! Aš čion mačiau nusususį šunį. Mes tą šunį ir įpiršime Vitortui vietoje Aldonos, įkišę j maišą.
– Iš to nieko nebus! Šuva ims loti, ims ungzti, ir jis supras. Ant galo, šuva per lengvas.
– Kad nelotų, snukį užrišime. Dėl sunkumo akmenių pridėsime. Užmiršti, jog mes viską darysime nakties laike, o Vitortas puskvailis, o jam įšnekėsi, ką tiktai norėsi, jeigu tiktai neprieštarausi.
– Bandykime! – pasidavė ant galo ir Bukota. – Nusiseks ar ne, o jau vis bus juokų.
– Na, tai tu gamink maišą, porą nudriskusių rudinių gaus kur nors, akmenių rask ir šunį. O aš eisiu pas Vitortą.
Po valandėlei Virpša šnekėjosi su Vitortu apie tai, ką reikia pagaminti dėl laimingo pabėgimo su Aldona ir kada geriausiai būtų bėgus. Ir sutarė, jog geriausiai bėgus prieš patį švitimą. Visi mislys, jog mergina miega ilgai, ir niekas nepasiges, kol nepažiūrės kambarėlio. O jeigu ir pažiūrės, tai galės pamislyti, jog išėjo pasivaikščioti... Paskui sutarė, jog reikia žirgo ir dėl Aldonos.
– Vieno bijau, – baigė Virpša. – Ji tokios minkštos širdies, tokios gailios... Dabar ji tinka bėgti, o kaip reiks, gal ji arba apalpti, arba ir suvis atsisakyti...
– Ką jos tada žiūrėti! Surišti ir nešti! – tvirtai nusprendė Vitortas.
– Nešant gali pamatyti, – patėmijo Virpša.
– Ar tai dabar dėl tokių niekų mums išsižadėti visko? Tu nekvailas vyras, kaip matau. Tu gausi su jaja rodą*. Rask tenai sau kokius nors pagelbininkus. Aš už viską išlygysiu. Gerai būtų radus porą vyrų dėl palydėjimo. Visaip ak gali atsitikti, gali ir vyti. Tai kad ir tokioje dėtoje būtų kam sulaikyti pasekėjus, kol aš nenubėgu gana toli.
O tame tarpe svotba užė savo žarų. Vieni šoko senuose rūmuose su Erdivilo pulku, kiti naujuose su Aldonos pulku. Jauni šoko, seni susėdę gėrėjosi ir gėrė minėdami giedrias jaunystos dienas.
Aplinkui pulką šokančių vaikščiojo Vitortas, mandraudamas ir viltavyliška šypsodamasi prie mislies, jog rytoj pakėlus svotbą pasiges jaunamartės.
Atėjo pirmi gaidžiai, o triukšmas ėjo da vis savo žarų. Artinosi ir antri gaidžiai. Ruškienė seniai jau laukė, kad imtų skirstytis, veltu vienok.
Pūrijo ir Virpša į Bukotą:
– O kad juosius! gali jie man visą mano užmanymą sugadyti.
– Pasakyk Ruškienei, kad ji išvaikytų juosius gulti. Jau seniai laikas! – patarė Bukota.
– Gerai sakai! – sutiko Virpša.
Nelaukdamas nieko daugiau, Virpša pakalbėjo su Ruškienė ir beveik toje akimirkoje pasirodė su jaja tarpu durų. Ruškienė davė ženklą žaisliams ir patarė j arti stovinčius žmones:
– Laikas duoti žaisliams pasilsėti. Ak jiems ir rytoj reiks žaisti.
Ant Ruškienės ženklo nutilo žaisliai. Po plačią gryčią prasidėjo šūkavimai, ir iš palengvo pradėjo skirstytis sviatas. Vitortas, patėmijęs Virpšos apsiėjimą, teikėsi jį pagirti:
– Vyriškai padarei! Mums jau laikas pamislyti apie save. Kaip matau, Aldona labai išmintinga. Ji

* Rasi išeitį.

teip atsargiai elgėsi visą vakarą, jog ant manęs beveik suvis nežiūrėjo. Ženklą vienok ji man davė: mostelėjo ranka.

– Reikėjo su jaja dar pasišnekėti, – patarė Virpša.

– O kam tai? Tiktai bereikalingai patėmytų ir gal da daprastų. Ji mane ir be pašnekos suprastų, ir aš ją. Ilgos pašnekos tinka dėl tamsių lietuvių. O ji, kaip girdėjau, gimė ir augo Vengrijoje.

Virpša neatsakydamas nieko nuėjo trūstis. Nors jis viską ir gana atsargiai darė, vienok jo trūsa vis tik patėmijo Ruškienė.

– Ko tu čionai ieškai? – paklausė ji vyro.

– Virvutės drūtos! – atsakė tas, nenorėdamas meluoti ir siekdamas numalšinti moteriškės akyvumą. Bet ta ar tai ant apsiėjimo, ar tai ant veido suprato, jog ne apie virvutę rūpi seniui. Ir prispyrus dėl to kvotė iš vyro viską. Ir nepagyre užmanymo. Priešingai, kad pertarnautų, paliepė ji šunį pagauti ir užrakyti, kad Virpša nepaimtų.

– Jog jis kvailas, tai kvailas, – kalbėjo Ruškienė apie Vitortą, – vienok pakelti ant juokų savo namuose aš nedaleisiu ir jį. Ir man ak jis šiandien pavakare iki gyvają įgriso kaulydamas, kad aš jam Aldoną duočiau, norius aš jam ir sakiau, jog merga jo nenori ir jog ji eina už kito, kuris jai patinka. Bet tai kitas jau dalykas. Kvailą išminties neišmokysi.

Rūškanas išėjo iš gryčios Virpša. Jo užmanymas ėjo perniek. Kerdžius nusususį šunį prie paties Virpšos pasinėręs ant virvutės nuvedė į pašiūrę ir užrakino.

– Ar neturi tu kitą kokį nors atliekamą šunį? – užkalbino Virpša skerdžių.

– Jau ar tu žinąs, ką šuns, tai neturiu, bet jeigu tiktų kiaulė, tai yra čion viena stimpanti, – atvertė tas, kasydamas pakaušį.

– Tiks ir ji! Tiks! – sušuko nudžiugęs Virpša.

Po valandėlei su pagelba skerdžiaus ir piemenų įkišo sergančią kiaulę į maišą, uždėjo ją, pritaisė vietą, ant kuino ir davė gandą Vitortui, jog viskas jau pagaminta. Tas jau seniai laukė su nepakantrumu.

Kad tiktai n'imtų ūmai švisti! – su rūpesčia kalbėjo dabar jis į Virpšą.

Reikia skubintis! Ji guli apalpus ir pakol geriaus nejudinus.

– Kodėl ji teip užrišta? – paklausė Vitortas.

– Kitaip galėjo pamatyti, ką nešame.

Teip šnabždėjosi vyrai, sėsdami ant žirgų anapus sodo. Vitortas, vesdamas kuiną už pavadžių, jojo priešakiu. Paskui jį jojo Virpša su Bukota.

– Kodėl žirgas jos lyg šlubuoja? – paklausė vėl Vitortas.

Jis su šoliais*. Iš sykio tokie žirgai lyg šlubuoja, bet kaip įsieina, tai būna ir suvis nežym. O tokie trivaunesni** už kitus, – aiškino Virpša.

– Girdėjau apie tai! – pritarė ir Vitortas.

– Aš tyčia tokį parinkau! – gyrėsi Virpša.

Trys vyrai jojo patamsėmis į žiemius, pasukdami keleliu truputį į rytus. Ir vienoje, ir kitoje vietoje krestelėjus žirgui, iš maišo lėkė balsas kaip ir stenėjimo.

– Dejuoja? – kaip ir klausdamas patėmijo Vitortas.

– Na, kur nedejuos! Apmirus!

Po valandėlei smarkiau krėstelėjus, iš maišo atsiliepė garsesnis balsas.

– Lyg taria ką, – patėmijo vėl Vitortas, – tiktai nesuprantamai.

– Vengrijoje ilgai buvo, tai gal vengriškai, nesuprantamai ką taria.

– Tai ji vengriškai šneka? – su neslepamu nusidvyjimimu ir džiaugsmu paklausė Vitortas.

– Beveik tolydžio, – atvertė Virpša.

– O kaip ji, ar noru sutiko bėgti? – pažingėdavo Vitortas, pajojėjęs varsneles.

– Nelabai!

– Tai judu sustvėrėte, ir į maišą? – ne tai klausdamas, ne tai tvirtindamas pasakė Vitortas.

* Tokia arklių kanopų liga.

** Tvirtesni, patvaresni.

– Dvieja būtume nieko nepadarę, reikėjo kviesti į talką da ir kitus.

– Na, vyrai! – pagyrė Vitortas.

Tame tarpe ėmė švisti. Prie brėkstančios šviesos Bukota parodė Virpšai nutartiną galą maišo. Žvilgterėję vienas ant kito, jiedu nusišypsojo ir sulaikė žirgus.

– Kas ten? – paklausė Vitortas, patėmijęs jų pasielgimą.

– Ugi tenai lyg kokie balsai, turbūt vejasi.

– Tiesa! – patvirtino ir Vitortas, kuriam iš baimės, kad nepasivytų ji, pradėjo dabar jau viskas rodytis.

– Užplak žirgus ir bėk! – parodijo Virpša, – o mudu šoksime atgal, kad sulaikytume pasekėjus.

– Vyručiai, n'išduokite! Aš judu pinigais užpilsiu.

– Tiktai per mūsų kūnus peržengs! – užriko Virpša, užplakdamas žirgą ir pasukdamas atgal.

– Na, tegul tave ir velniai su tavo vengriška kalba, – pūrijo Bukotukas, – aš kone prunkštelėjau juokais.

– Tegul tempia tas Aršienės prieklaka, tegul velka sau kiaulę. Gaila tiktai, jog negalėjau sumislyti ant greitosios, kad jis ją ant pečių temptų, – gailavo Virpša.

Po valandėlei vyrai jau buvo namie ir kaip niekadėjai atsigulė pramigti nors truputį.

Tame tarpe pakilo saulėlė, ir jos spinduliai per langą Aldonos kambarėlio nukrito ant merginos veido. Per sapnus tai pasirodė, jog motina jos atėjus su žvake rankoje taiso jai lovaitę, dengia patalais. Ir pasidarė mergai neišpasakytai miela ant širdies ir graudu.

– Kodėl tu, mamule, teip ilgai neatėjai pas mane? – paklausė ji. – Aš teip tavęs išsiilgau!

– Cit, dukrele! Dabar aš su tavim,– glostydama ramino ją motina. O veidas motinos buvo lyg panašus ant oraus veido Krusuvilkių Ruškienės.

Saldžiai miegojo Aldona. Saulėlė jau prašvito. Pabudo Ruškienė ir Danuta ir pabudę laukė pakylant Aldonos. Laukė jos Erdivilas, laukė giedri diena. Krūmuose čiulbėjo paukščiai. Žemė budo iš miego. Vėjelis, naktyje beveik užmigęs, dabar iš lengvo siūbavo žolynų gležnais liemenėliais, šiureno varpomis nokstančių rugių. Lietuva miegojo da. Bet ir ji rengėsi busti stipriose rankose Algimanto, Erdivilo, Skirmunto. Rengėsi busti stipri, galinga... Patys priešai ją pakėlė.

Vienok budo ji ne iš sykio... iš palengvos ji budo...

PABAIGA